

УДК 377+378 (477) «1959–1965»: 37.014.5

Олена Кропивко

**ВПЛИВ ЗАКОНУ «ПРО ЗВ'ЯЗОК ШКОЛИ З ЖИТТЯМ...»
НА ПІДГОТОВКУ СПЕЦІАЛІСТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
У ВУЗАХ І ТЕХНІКУМАХ УРСР (1959–1965 РР.)**

У статті аналізуються аспекти підготовки учнів і студентів навчальних закладів освіти сільськогосподарського профілю в умовах реформування радянської системи освіти. Вказується, що безпосереднім стимулом для внесення змін в навчальні плани став Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям...». Важливим елементом підготовки було визнано практики (учбову і виробничу). Для сільськогосподарських вузів стало характерним поєднання у навчальних планах виробничих і учбових практик з теоретичними і лабораторними заняттями. Зроблено висновок, що учбово-матеріальна база переважної більшості навчальних закладів до середини 1960-х рр. не відповідала нормам, які б в повній мірі забезпечували необхідну практичну підготовку майбутніх спеціалістів сільського господарства.

Ключові слова: сільськогосподарські вузи і технікуми, Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям...», навчально-дослідні господарства, учбова і виробнича практики, навчальні плани.

Друга половина 1950-х рр. відзначилася низкою реформ, які проявилися в нових тенденціях в розвитку галузей народного господарства і соціальної сфери. Структурні зміни в системі освіти законодавчо закріплені Законом «Про зв'язок школи з життям...», прийнятим у 1959 р. Радою Міністрів і ЦК ВКП(б) СРСР і продубльованим урядом і ЦК УРСР, ввели ще один елемент у вигляді профтехосвітніх закладів (зокрема сільських середніх ПТУ), акцентувавши на посиленні практичної підготовки всіх рівнів освіти – від нижчого – до вищого. Середня школа мала надати певні навички, які б дозволили молоді після її отримання навіть неповної освіти одразу працювати на виробництві, маючи певну професію. Середня ланка – профтехучилища (в т.ч. і сільські), технікуми – поєднували професійну і загальноосвітню підготовку, готуючи таким чином спеціалістів середньої кваліфікації. Вища школа, яку представляли інститути і університети, також мала посилити практичну складову підготовки майбутніх фахівців. Такі трансформації радянської освітньої моделі, попри важливість і необхідність таких реформ, по-суті носили декларативний характер.

Незважаючи на значне поліпшення якості практичної підготовки у вищій школі та збільшення кількісних показників спеціалістів середньої кваліфікації, все ж повністю вирішити проблему забезпечення сільського господарства фахівцями, які б в повній мірі володіли теоретичним багажем та практичними навичками для роботи на виробництві, не вдалося. Основною причиною стала відсутність єдиного підпорядкування всіх ланок республіканським органам що відображалось на фінансовому забезпеченні навчальних закладів і затягувало процес створення необхідної бази для учбово-дослідних господарств, які виконували функцію бази практичної підготовки учнів та студентів. Громіздкий апарат управління діяльністю вузів гальмував процес перетворення їх на освітньо-наукові центри.

Реформи 1950–1960-х рр., проведені в період хрущовського правління, стали предметом наукових досліджень вітчизняних науковців ще до набуття Україною статусу незалежної держави. В таких дослідженнях, зазвичай, аналізувався їх вплив на розвиток народного господарства, а сама освіта розглядалася як база формування кадрового потенціалу різних галузей; їй відводилася роль виконавця завдань, визначених урядовими і партійними структурами СРСР і УРСР. Самі ж процеси у сфері сільськогосподарської освіти розглядалися в контексті історії освіти УРСР та СРСР.

Незважаючи на те, що в радянський час було опубліковано низку праць з проблем становлення та розвитку різних рівнів освіти, в них віддзеркалилася ідеологічна складова державної політики в цій сфері. Переважна більшість досліджень цього періоду відзначається комплексним характером, жодне із них не дає належного наукового аналізу складових власне сільськогосподарської освіти (вищої або середньої спеціальної). В деякій мірі практичні аспекти підготовки спеціалістів сільського господарства досліджені в узагальнюючих працях радянського часу. Попри ідеологічну заангажованість, все ж у них наведено чимало статистичних даних, які дозволяють проаналізувати загалом процеси у вищій та середній ланці сільськогосподарської освіти. Сьогодні можна більш детально й аполітично, використовуючи архівні дані, зокрема фонди Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України і Центрального державного архіву громадських організацій України, які раніше були засекреченими, а також

обласних архівів, досліджувати характерні тенденції та власне процес розвитку профтехучилищ, технікумів, вузів сільськогосподарського профілю. Серед наукових монографій останніх рр. виділяються праці Л. Вовк, В. Курила, І. Лікарчука, О. Нікілева, Н. Ничкало, Л. Сігаєвої [1], наукові статті наукові статті Д. Бабича, С. Домбровської, Т. Куцаєвої, Г. Кривчика, В. Петренка, А. Пижикова, В. Чишка [2], дисертаційні дослідження Н. Брехунець, Т. Васильчук, О. Жабенка, О. Коханко, С. Майбороди, С. Падалки, К. Січкаренко, О. Сергійчук, Н. Смоляної [3], проте навіть у них висвітлено тільки виокремлені елементи, які не дають цілісного бачення історичного процесу формування і розвитку. Відсутність сучасних наукових праць узагальнюючого характеру, в яких би сільськогосподарська освіта 1950–1980-х рр. розглядалася в історичному контексті комплексно, від нижчої до вищої ланки, стоїть на перешкоді формуванню цілісного уявлення щодо її місця і ролі в системі загальної освіти.

На базі всебічного аналізу наукових досліджень, фактологічного матеріалу та архівних даних дослідити нові тенденції в період реформи радянської системи освіти, зокрема вплив Закону «Про зв'язок школи з життям» на поліпшення практичної підготовки спеціалістів у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах сільськогосподарського профілю УРСР.

У 1950–1970-х рр. в підготовці кваліфікованих спеціалістів сільського господарства значна увага приділялася набуттю в процесі навчання у середніх і вищих навчальних закладах не лише теоретичних, але і практичних навичок. Для цього були об'єктивні підстави. В урядових документах того часу простежується занепокоєння слабкою практичною підготовкою значної частини вчорашніх випускників, які працювали в сільському господарстві. Відмічалось, що переважна їх більшість слабо орієнтувалася в практичних питаннях колгоспного виробництва, технічному забезпеченні; у них були відсутні знання з нових агротехнологій та підвищення продуктивності тваринництва, заходів боротьби із шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин тощо. На семінарах, організованих Міністерством сільського господарства УРСР в період 1954–1958 рр. неодноразово розглядалися питання поліпшення практичної підготовки студентів сільськогосподарських вузів. Упродовж 1–6 червня 1954 р. проведено семінар заступників директорів з учбової частини 51 сільськогосподарського технікуму в Мало-Історопському сільськогосподарському технікумі Сумської області. Подібний семінар з питань поліпшення виробничого навчання учнів було заплановано провести в серпні 1954 р. для заступників директорів з учбової частини ветеринарно-зоотехнічних технікумів [4, арк.10–11].

Проте суттєві зрушення у вирішенні цього наболілого питання сталися з прийняттям Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (17 квітня 1959 р.), за положеннями якого в організації навчального процесу у вищих і середніх спеціальних закладах освіти пріоритетне значення надавалося поєднанню теоретичного навчання з роботою студентів і учнів на виробництві. Передбачалося, що сільськогосподарські вузи повинні мати великі зразкові учбові господарства, де основні роботи на полі і фермах виконуватимуться силами студентів. Саме ж навчально-дослідне господарство розглядалось як одна із найважливіших кафедр навчального закладу.

Перебудова системи вищої і середньої освіти стала одним із питань, яке обговорювалося на засіданнях колективів вузів у 1958 р. Самі викладачі вищої і середньої школи визнавали, що за існуючої системи підготовки спеціалістів сільського господарства мав місце відрив теоретичного навчання від практичного. Окрім слабкості навчально-виробничої бази і віддаленості її від навчальних центрів, цей відрив пояснювали непропорційному розподілу годин на користь теоретичної частини курсів. У діючих навчальних планах мало відводилося місця праці студентів на виробництві та навчально-дослідному господарстві. Студенти під час виробничої практики, зазвичай, виконували окремі, не пов'язані поміж собою роботи, а не опановували систему трудових навичок. Як вихід – окрім укріплення учбово-матеріальної бази, розширення навчальної площі, побудови нових учбових корпусів та гуртожитків інститутів, типових тваринницьких приміщень, поповнення новітніми машинами і лабораторним обладнанням, навчально-наукові працівники пропонували теоретичні заняття студентів 1–3 курсів та їх роботу на учбовому господарстві організувати поточним методом, за якого студенти систематично брали б участь в обслуговуванні господарства, чергуючи цю працю з теоретичними і лабораторними заняттями. У пропозиціях викладачів Луганського сільськогосподарського інституту йшлося про перегляд навчальних планів і програм з тим, щоб перші три роки студенти вивчали загальнонаукові дисципліни в тісному поєднанні з цілорічною роботою в навчально-дослідному господарстві в якості робітників; вивчення деяких дисциплін, таких як механізація сільського господарства, починати з 1 курсу; більшість спецдисциплін перенести на 4 курс; збільшити терміни виробничої практики (з 15 березня до 1 жовтня), які студенти 5 курсу проходили в колгоспах і радгоспах в якості спеціалістів середньої кваліфікації [5, арк.27, 28].

До початку 1959–1960 рр. у вузах УРСР вироблено типові учбові плани, які поєднували теоретичну і практичну підготовки студентів і відповідали вимогам Законів СРСР і УРСР. Більшість вузів уніфікувала навчальні плани для молодших курсів за принципом об'єднання суміжних спеціальностей, а в типові – внесено низку істотних змін і доповнень; за деякими спеціальностями перебудовано графіки учбового процесу [6, арк.133].

Акцент на посилення практичної підготовки викликано розбіжностями між існуючим рівнем підготовки спеціалістів сільського господарства та завданнями, які визначалися щодо його розвитку. В урядових документах того часу [7, арк. 63–69, 83] наголошувалося на відсутності трудових навичок самостійної роботи у відповідних галузях механізованого сільськогосподарського виробництва.

Слід зазначити, що посиленню практичної складової підготовки не сприяла територіальна організація та система підпорядкування навчальних закладів сільськогосподарського профілю, яка сформувалася у післявоєнний період. Окрім нерівномірності розміщення сільськогосподарських вузів і технікумів, які на майже 90 % зосереджено на Східній і Центральній Україні, територіально їх значна частина знаходилася у великих промислових містах і не мала необхідних навчально-дослідних господарств або їх учбово-виробнича база розміщувалася на великій відстані від навчального центру. Це суттєво перешкоджало участі професорсько-викладацького складу і студентів в сільськогосподарському виробництві, дослідній роботі і загалом негативно відображалося на якості практичної підготовки спеціалістів. Підпорядкування республіканським органам влади тільки середніх сільськогосподарських навчальних закладів, в той час як вузи залишалися під контролем союзних, призводило до відсутності відповідальності з боку рад міністрів республік за якість і кількість підготовки спеціалістів з вищою і середньою сільського господарства освітою.

Відповідно до пропозицій, яке подало Міністерство сільського господарства УРСР, для поліпшення підготовки учнів і студентів навчальних закладів сільськогосподарського профілю в навчальних планах передбачалося виділити не менше 40 % навчального часу на виробниче навчання і перевести впродовж 1959–1965 рр. вузи і технікуми на базу навчально-дослідних господарств. Зокрема, це стосувалося Кримського, Львівського, Харківського сільськогосподарських, Харківського зоотехнічного інститутів та Фастівського зоотехнічного, Каховського сільськогосподарського, Борзнянського плодоовочівництва, Стрийського механізації сільського господарства, Львівського плодоовочівництва, Новомосковського зооветеринарного (Дніпропетровська обл.), Ногайського сільськогосподарського (Запорізька обл.), Рогатинського зоотехнічного технікумів [7, арк. 83].

Практична підготовка здійснювалося у формі виробничої роботи (для студентів молодших курсів вузів), виробничої практики за спеціальностями (для студентів старших курсів) і учбової практики (для учнів технікумів). Виробнича практика визначалася як органічна частина навчального процесу, що мала на меті закріплення теоретичних і практичних знань, набутих слухачами і яка організовувалася на кращих підприємствах та в установах різних галузей народного господарства, в т.ч. колгоспах, радгоспах, МТС [8, с.22].

Аналіз стану підготовки спеціалістів сільського господарства показує, що у 1958 р. в 127 технікумах навчалася 71163 учні; передбачалося, що до 1965 р. буде підготовлено 173 тис. осіб, в тому числі: молодших агрономів 30,4 тис.; молодших агрономів-плодоовочеводів 11,8 тис.; зоотехніків 31,4 тис.; бухгалтерів для сільського господарства підприємств 36,3 тис.; техніків-механіків 35,3 тис. осіб. З 1 травня 1956 р. в усіх технікумах змінено графіки учбового процесу з тим, щоб учбова практика і навчання учнів з виконанням сільськогосподарських робіт здійснювалися впродовж усього р. Для поліпшення практичної підготовки, при зоотехнічних і ветеринарних технікумах у 1957–1958 рр. організовано 49 станцій штучного осіменіння. Учні 14 сільськогосподарських технікумів, які не мали відповідних учбово-дослідних господарств, перевели на базу передових господарств колгоспів, радгоспів і науково-дослідних станцій. Технікумам надано 576 тракторів, 657 комбайнів, 236 автомобілів, 333 металоріжучі верстати тощо на суму 69,3 млн крб. [7, арк.17–28].

У 1957 р. внесено зміни і доповнення в програми курсів рослинництва, плідівництва і виноградарства, овочівництва, луківництва та кормодобування, захисту рослин, агрономії, годівлі сільського господарства тварин, механізації та економіки і організації сільського господарства виробництва; починаючи з 1958–1959 н.р. було максимально збільшено години на практичні заняття студентів; в усіх сільськогосподарських інститутах ввели учбову і виробничу практику по землеробству на зрошуваних і осушених землях [9, с.58–59].

Водночас гостро постала проблема недостатньої бази для проведення виробничого навчання і практики. Так, в кінці 1950-х рр. із 127 технікумів тільки 26 мали землі більше 300 га; 32 – від 200 до 300 га; 37 – від 100 до 200 га; 11 – до 100 га; 21 – зовсім не мали. З метою поліпшення

практичної підготовки учнів технікумів, Міністерство сільського господарства подало на розгляд серед інших, пропозиції: 1) створити при технікумах навчально-дослідні господарства з кількістю землі не менше 300 га; 2) передбачити виділення асигнувань на будівництво майстерень, ветлікарень тощо 178 млн крб.; 3) поставити перед Міністерством вищої освіти СРСР питання про внесення змін до Положення про виробничу практику учнів сільськогосподарських технікумів, збільшивши час на виробниче навчання на 47 %. Щодо учбової бази вузів, то вона також не відповідала критеріям, які б забезпечували повноцінну практичну підготовку студентів. Аналіз забезпеченості вузів учбово-виробничою базою, проведений Міністерством сільського господарства УРСР у 1958 р. показав, що переважна більшість вищих навчальних закладів не була в повній мірі забезпечена достатньою площею для виробничої і учбової практик (Кам'янець-Подільський, Уманський, Луганський і Львівський сільськогосподарські інститути, Харківський інститут механізації сільського господарства [7, арк. 42]).

Разом із тим, в 1959 р. у 18 сільськогосподарських вузах УРСР навчалось понад 35 тис. студентів; їм належало 23 навчально-дослідні господарства (радгоспи) із земельною площею 32 тис. га землі [10, арк. 123].

З метою наближення підготовки спеціалістів сільського господарства до роботи на виробництві і поліпшення їх виробничого навчання було запропоновано в найближчі роки здійснити переведення технікумів і вузів на базу навчально-дослідних господарств [7, арк. 25], для чого передати окремим сільськогосподарським технікумам відділення певних радгоспів, зокрема Мигейському (Миколаївська область), Новокаховському (Херсонська обл.), Мукачівському (Закарпатська обл.). Серед вузів – Харківський сільськогосподарський і Харківський інститути механізації сільського господарства – перевести в радгосп «Комуніст» з подальшим об'єднанням, Харківський ветеринарний – в с. Лозовеньки, об'єднавши при цьому його з Харківським зоотехнічним інститутом, Дніпропетровський – в навчально-дослідне господарство «Сухачівка», Львівський – в с. Дубляни, Одеський – в молокорадгосп № 4 Одеського приміського району, Кримський – в радгосп «Комунар». Виключення зробили тільки для Львівського зооветеринарного інституту – він знаходився на околиці міста, проте не мав достатньої учбово-виробничої бази (в наявності перебувало тільки 75 га землі), а окрім того, був тісно пов'язаний зі всіма ветеринарними клініками м. Львова. Тому визначили за доцільне на найближчий час залишити його на колишньому місці, підпорядкувавши обласну станцію штучного осіменіння та Львівський іподром або передавши йому землі приміського радгоспу «Перемога».

Проте для переведення зазначених семи вузів на виробничу базу необхідні були значні капіталовкладення. Компенсація за будівлі інститутів, які передавалися містам, перекривала тільки половину необхідних коштів, інші ж 120–140 млн крб. мало виділити Міністерство сільського господарства СРСР впродовж найближчих п'яти-семи рр. [11, арк. 48]. Збитки, завдані навчальним закладам в період німецької окупації відчувалися ще в середині 1950-х рр. і негативно відображалися на розгортанні науково-дослідної і практичної роботи професорсько-викладацького складу і студентів. Так, у Житомирському сільськогосподарському інституті під час окупації німцями знищено і вивезено обладнання на суму 2509160 крб., а отримано впродовж 1946–1953 рр. асигнувань на придбання обладнання та інвентаря всього лише на 50 % (1,210 млн крб.) здійснено [12, арк. 5]. Загалом, для переміщення восьми сільськогосподарських вузів, а також для зміцнення навчально-матеріальної бази тих, які залишалися на своїх місцях, потрібні були капіталовкладення в сумі 412,6 млн крб. (і сюди не входили кошти, необхідні для обладнання начальних-дослідних господарств). Виділення цих коштів для будівництва необхідних об'єктів затримувалось, тож до 1960 р. перебазування вузів на виробничу базу також не було здійснено [10, арк. 189].

Ще однією ланкою підвищення рівня практичної підготовки студентів стало поступове об'єднання обласних сільськогосподарських дослідних станцій з інститутами. Так, з 1 січня 1959 р. пропонувалося об'єднати Полтавську обласну сільськогосподарську станцію з Полтавським, Одеську – з Одеським [7, арк. 86–100], Луганську – з Луганським; Кримську дослідну станцію садівництва – з Кримським; Житомирську – з Житомирським; Хмельницьку – з Кам'янець-Подільським; Черкаську – з Уманським; Білоцерківську дослідну селекційну станцію цукрових буряків з Білоцерківським; Український науково-дослідний інститут зрошувального землеробства – з Херсонським сільськогосподарськими інститутами [7, арк. 43]. Координацію науково-дослідної роботи інститутів та дослідних станцій здійснювали Мелітопольський та Харківський інститути механізації сільського господарства, Акімовська та Харківська станції механізації сільського господарства.

Серед новацій Міністерства сільського господарства УРСР виділяється пропозиція виконувати основні роботи в навчально-дослідних господарствах силами самих студентів. Піонерами внесення змін до навчальних планів стали Білоцерківський сільськогосподарський та Харківський зоотехнічний інститути. За новими навчальними планами виробнича практика для студентів

старших курсів мала складати 8–10 місяців і мала здійснюватися в колгоспах, радгоспах, РТС тощо.

Ця пропозиція знайшла відображення в «Положенні про виробничу роботу і виробничу практику студентів вищих учбових закладів СРСР». Для студентів 1 і 2 курсів вищих сільськогосподарських закладів передбачено направлення для роботи на підприємства, в майстерні, навчально-дослідні господарства тощо за профілем обраної ними спеціальності або за профілем, наближеним до неї [13, с. 152], старших курсів – виробнича практика або робота за спеціальністю, тісно пов'язана з їх теоретичною підготовкою в вузі.

Питання виробничого навчання обговорювалося на республіканській нараді директорів (реktorів) вузів УРСР влітку 1959 р. Вказувалося на недоліки в його організації, зокрема відсутність подекуди своєчасної координації учбового і виробничого навчання, висувалася пропозиція «довільного» графіку і надання сільськогосподарським вузам більших прав в складанні графіку практик і внесенні відповідних поправок до учбових планів. Піднімалося питання також трудової зайнятості студентів. Вказувалося, що під час виробничої практики в сільському господарстві, студенти займають робочі місця. Частина виконувала обов'язки спеціалістів (завідуючих токами, ентомологів), частина залишалася практикантами. Оплата праці проводилася у вигляді зарплатні (стипендія на цей період не виплачувалася), тому керівники господарств неохоче приймали студентів для проходження практики. Тому обов'язковим елементом було визнано закріплення на законодавчому рівні місць для виробничої практики студентів [14, арк. 50]. Проте віддаленість переважної більшості сільськогосподарських вузів від своєї учбово-виробничої бази перешкождала участі професорсько-викладацького складу і студентів в сільськогосподарському виробництві та дослідній роботі.

Незважаючи на позитивний ефект прийнятих постанов і закону, гальмом поліпшення практичної підготовки спеціалістів сільського господарства стала недостатня учбово-виробнича база навчальних закладів. За статистикою, на початку 1970-х рр. в УРСР функціонувало 134 сільськогосподарських технікуми, з них 24 радгоспи-технікуми, що мали в середньому по 5–6 тис. га землі. Водночас 32 сільськогосподарські технікуми мали незадовільну учбово-матеріальну базу [15, арк. 24–25]. Сільськогосподарським вузам впродовж 1959–1960 рр. було передано 9 господарств із загальною земельною площею близько 40 тис. га, що дозволило довести середній показник забезпеченості до 4,5 тис. га на сільськогосподарський вуз [16, с.215]. Проте проблема достатньої навчально-виробничої бази для забезпечення повноцінної практичної підготовки у вузах і технікумах сільськогосподарського профілю залишалася актуальною, як і віддаленість переважної більшості сільськогосподарських вузів від своєї учбово-виробничої бази, що значною мірою перешкождало участі професорсько-викладацького складу і студентів в сільськогосподарському виробництві та дослідній роботі та негативно відображалася на якості виробничої підготовки спеціалістів. До середини 1960-х рр. через матеріально-технічну невідповідність на базу радгоспів було переведено тільки 3 вищі навчальні заклади із 32. Як один із способів вирішення ситуації було запропоновано створити новий тип навчального закладу – радгосп-вуз [17, с. 46]

Таким чином, попри значну увагу державних органів влади до поліпшення практичної підготовки учнів і студентів навчальних закладів сільськогосподарського профілю, що дозволило підняти загальний професійний рівень підготовки молодих спеціалістів, проблема учбово-виробничої бази залишалася. Це стало одним із чинників, який негативно впливав на якість підготовки спеціалістів сільського господарства у 1950–1960-х рр.

Список використаних джерел

1. Вовк Л. П. Історія освіти дорослих в Україні. Нариси.) / Л. П. Вовк – К., 1994. – 226 с.; Лікарчук І. Л. Професійно-технічні та середні спеціальні заклади освіти України у ХХ столітті / І. Л. Лікарчук. – К., 2001. – 346 с.; Курило В. М. Освіта України і науково-технічний і соціальний прогрес: історія, досвід, уроки / В. М. Курило – К.: «Деміург», 2006. – 432 с.; Ничкало Н. Г. Профтехосвіта України / Н. Г. Ничкало – К.: «Науковий світ», 2008. – 198 с.; Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (др.пол. ХХ – поч. ХХІ ст.) / Л. Є. Сігаєва – К.: ЕКМО, 2010. – 419 с.; Нікілев О. Ф. Виробнича інтелігенція українського села: творення соціальної верстви (середина 40-х – середина 60-х рр. ХХ ст.) / О. Ф. Нікілев – Д.: Вид-во Дніпропетр. Ун-ту, 2004. – 208 с. 2. Чишко В. С. Вдосконалення підготовки кадрів спеціалістів для сільського господарства УРСР / В. С. Чишко // Український історичний журнал. – 1985. – № 11. – С.15–25; Петренко В. С. О підготовке с.х. кадров на Украине (1946–1965) / В. С. Петренко // История СССР. – М., 1969. – № 4. – С. 80–89; Бабич Д. І. Вдосконалення системи підготовки спеціалістів для сільського господарства (1959–1965 рр.) / Д. І. Бабич // Український історичний журнал. – 1976. – № 2. – С. 86–93; Домбровская С. Н. Реформирование системы высшего образования в период «оттепели» / С. Н. Домбровская // Народна українська академія. – 2002. – Ч. 5. – С. 51–54; Пыжиков А. В. Реформирование системы образования в СССР в период «оттепели» (1953–1964 гг.) / А. В. Пыжиков // Вопросы истории. – 2004. – № 9. – С. 95–104.; Куцаєва Т. О. Зміни пріоритетів щодо

розвитку форм навчання у вузах України в період 1965–1985 рр. / Т. О. Куцаєва // Наукові записки: Зб. наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – № 59. – С. 210–221. 3. Коханко О. М. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.): дис... канд...пед...наук. / О. М. Коханко. – К., 1995. – 299 с.; Сергійчук О. М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя (1953–1964 рр.): дис...канд...іст.наук / О. М. Сергійчук. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 229 с.; Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.): автореф... докт. наук з державного управління спеціальність 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / С. В. Майборода. – К., 2002. – 36 с.; Жабенко О. В. Особливості й тенденції розвитку державного управління освітою в Україні (1946–2001): дис...канд. наук з державного управління / О. В. Жабенко. – К., 2003. – 212 с.; Падалка С. С. Аграрна політика в Україні: формування, шляхи реалізації та соціально-економічні наслідки (друга половина 60-х – 80-ті роки ХХ ст.): дис... докт...іст.наук / С. С. Падалка. – К., 2005. – 420 с.; Брехунець Н. С. Навчальні заклади освіти України 50–80-х рр. ХХ ст.: дис...канд...іст.наук / Н. С. Брехунець – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 185 с.; Січкаренко К. О. Територіальна організація вищої освіти України: дис...канд...геогр...наук / К. О. Січкаренко. – К., 2010. – 207 с.; Смоляна Н. В. Поєднання професійного навчання з виробничою працею в закладах профтехосвіти України (1959–1991): автореф... канд...пед...наук / Н. В. Смоляна. – К., 2012. – 24 с. 4. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 34, спр. 3682. 5. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 71, спр. 217. 6. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр. 237. 7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. Р-2, оп. 9, спр.4614. 8. Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР за 1954 р. – К., 1954. – № 21. 9. Збірники постанов і розпоряджень Уряду УРСР – К.: Вид-во «Держполітвидав УРСР», 1957. – № 11. – Ст. 137. 10. ЦДАГО України, ф.1, оп. 31, спр. 1234. 11. ЦДАВО України, ф.Р.-27, оп.19, спр.1880. 12. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 30, спр. 3681. 13. Высшая школа. Сборник основных постановлений, приказов и инструкций. Ч.1 / Под ред. Е. И. Войленко. – М.: «Высшая школа», 1965. – 431 с. 14. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр. 228. 15. ЦДАВО України, ф.Р.-2, оп. 13, спр.5127. 16. Пітов В. І. Вища школа УРСР за 50 рр. У двох частинах (1917–1967 рр.) – Ч. 2 (1945–1967 рр.) / В. І. Пітов. –К.: Видавництво Київського університету, 1968. – 539 с. 17. Воловченко І. П. Про інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва на основі широкого застосування добрив, розвитку зрошення, комплексної механізації, та впровадження досягнень науки і передового досвіду для якнайшвидшого збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Доповідь на Пленумі ЦК КПРС 10 лютого 1964 р. / І. П. Воловченко. – К.: Політвидав УРСР, 1964. – 65 с.

Елена Кропивко

**ВЛИЯНИЕ ЗАКОНА «О СВЯЗЬ ШКОЛЫ С ЖИЗНЬЮ...»
НА ПОДГОТОВКУ СПЕЦИАЛИСТОВ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА
В ВУЗАХ И ТЕХНИКУМАХ УССР (1959-1965 ГГ.)**

В статье анализируются аспекты подготовки учащихся и студентов учебных заведений образования сельскохозяйственного профиля в условиях реформирования советской системы образования. Указывается, что непосредственным стимулом для внесения изменений в учебные планы стал Закон об укреплении связи школы с жизнью...», который акцентировал на необходимости практических навыков учащихся и студентов. Было признано важным элементом подготовки практику (учебную и производственную). Для сельскохозяйственных университетов стало характерным чередование в учебных планах производственных и учебных практик с теоретическими и лабораторными занятиями. Сделано вывод, что учебно-материальная база подавляющего большинства учебных заведений до середины 1960-х гг. не отвечала требованиям, которые полностью обеспечивали необходимую практическую подготовку будущих специалистов сельского хозяйства.

Ключевые слова: сельскохозяйственные вузы и техникумы, Закон «Об укреплении связи школы с жизнью...», учебно-опытные хозяйства, учебная и производственная практики, учебные планы.

Olena Kropyvko

**THE IMPACT OF THE LAW «ABOUT COMMUNICATION OF SCHOOL WITH LIFE...» ON
TRAINING SPECIALISTS OF AGRICULTURE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
AND TECHNICAL SCHOOLS OF THE USSR
(LATE 1959 TO 1965)**

In article aspects of training pupils and students of educational institutions of an agricultural profile in the conditions of reforming of the Soviet education system are analyzed. It is indicated that the direct impetus for changes in the curricula of agricultural higher education institutions and technical schools was the Law «About Strengthening of Communication of School with Life» (in the 1959), which placed greater focus on the need for practical skills to pupils and students, which would allow to master

skills not only theoretical knowledge after the end of training but also to apply them directly on production. An important element of preparation it has been recognized practices (practical training and on- the-job training) on which about 40 % of the curriculum was taken away. There was characteristic for agricultural higher education institutions a combination in curricula practical training and on-the-job training with theoretical and laboratory researches, and educational process has been constructed so that these types were combined in turn which gave the chance to solidify the gained theoretical knowledge in practice. The conclusion is drawn that the educational material resources of the vast majority of educational institutions to the middle of the 1960th didn't meet standards which fully provided necessary practical training of future experts of agriculture. The conclusion is drawn that the educational and material resources of the vast majority of educational institutions to the middle of the 1960th didn't meet standards which fully provided necessary practical training of future experts of agriculture.

Key words: agricultural higher education institutions and technical schools, the Law «About Strengthening of Communication of School with Life», instructional and experimental farms, practical training and on- the-job training, curricula.

УДК 627.533.13

Сергій Гулик, Оксана Гулик

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ВОДНИХ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Описано історію створення водних антропогенних ландшафтів на території Тернопільської області у XIX–XX ст., від епізодичних осушень за допомогою відкритих каналів (зафіксованих на кадастрових картах), створення ставків та водосховищ, до системних та чітко організованих осушувальних меліорацій під керівництвом «Крайового меліоративного Бюро» та меліоративно-осушувальних компаній в радянські часи до створення комплексу водних інженерно-технічних систем до початку XXI ст.

Ключові слова: водні антропогенні ландшафти, Тернопільська область, канали, водосховища, ландшафтно-інженерні системи

Пожвавлення інтересу до водних антропогенних ландшафтів зумовлене низкою чинників. Наявність штучних водойм та їх територіальна організація визначають особливості водозабезпечення населення та галузей господарства. Водні антропогенні ландшафти мають відчутний вплив на формування і розвиток рекреаційної галузі, рибного господарства. На сьогоднішній день надзвичайно гостро стоїть питання аналізу якості води у штучних водоймах, що безпосередньо визначає якість питної води та доцільність її споживання.

Штучні водойми області є комплексними системами, які утворюють окремий клас ландшафтів – водні антропогенні ландшафти. Їх створення викликало зміни в первинних ландшафтах, з якими вони перебувають у постійній взаємодії і цілісно функціонують, як єдина система. Сучасна структура водних антропогенних ландшафтів представлена системою наземних та підземних водойм. Наземні штучні водойми об'єднують ставки, водосховища та осушувальні канали; підземні – артезіанські свердловини та колодязі.

Комплексне вивчення водних антропогенних ландшафтів Тернопілля дає можливість оцінити не лише їх сучасну структуру, кількісні та якісні параметри, а й розглянути їх крізь призму часового аспекту. Історичне дослідження штучних водойм надає їх характеристиці повноти та логічної завершеності, оскільки відображає основні тенденції щодо змін, які стосуються різних категорій цих об'єктів. Своєрідний «часовий зріз» дає підстави з'ясувати першопричини створення водних антропогенних ландшафтів, порівняти їх морфометричні параметри, а на основі встановлених змін зробити відповідні висновки щодо прогресу чи регресу по кожному з них. Це служить основою для прогнозування майбутніх значень кількісних та якісних показників на зламі досліджуваних часових періодів і розробки програми заходів для попередження та уникнення негативних змін.

Історичний аспект вивчення водних антропогенних ландшафтів Тернопільської області є досить спірним та проблемним питанням. Це пов'язане із недостатністю матеріалів, а також з можливістю неоднозначного трактування наявної інформації.

Вивчення водних антропогенних ландшафтів області з точки зору часового аспекту дає змогу простежити переломні етапи в історії їх формування та з'ясувати фактори, які призвели до цього. На основі аналізу літератури, картографічних матеріалів та статистичної інформації, в історії